

METAFORY KONCEPTUALNE JAKO NARZĘDZIA ROZUMOWANIA I POZNANIA PRAWNICZEGO

Sylvia Wojtczak, Iwona Witczak-Plisiecka
Rafał Augustyn

MONOGRAFIE

METAFORY KONCEPTUALNE JAKO NARZĘDZIA ROZUMOWANIA I POZNANIA PRAWNICZEGO

w świetle ich manifestacji/realizacji
w polskim języku prawnym i prawniczym

Sylwia Wojtczak, Iwona Witczak-Plisiecka
Rafał Augustyn

MONOGRAFIE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Publikacja sfinansowana ze środków Narodowego Centrum Nauki
przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2013/09/B/H55/02529

Recenzent

Dr hab. Tatiana Chauvin

Redaktor naukowy

Sylwia Wojtczak

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne i łamanie

JustLuk

Graficzne obrazowanie metafor

Dariusz Romanowicz

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegając przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście známym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2017

ISBN 978-83-8107-191-8

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów / 9

Wstęp / 11

Rozdział I

Założenia, aparat pojęciowy i metodologia / 33

- I.1. Założenia, aparat pojęciowy i metodologia badań z perspektywy lingwistycznej / 33
  - I.1.1. Teoria metafory w językoznawstwie współczesnym / 33
  - I.1.2. Metafora kognitywna – wprowadzenie / 34
  - I.1.3. Metafora – ogólna charakterystyka i rys historyczny / 37
  - I.1.4. Współczesna kognitywna teoria metafory pojęciowej / 42
  - I.1.5. Metafora i interdyscyplinarność badań nad językiem / 59
  - I.1.6. Podsumowanie konceptualne / 63
  - I.1.7. Zastosowana metoda / 64
- I.2. Założenia, aparat pojęciowy i metodologia badań z perspektywy prawniczej / 70

Rozdział II

Metafora realizowana w polskim języku prawnym / 98

- II.1. Prawo materialne / 98
  - II.1.1. Obrazowanie metaforyczne w kodeksie cywilnym / 98
  - II.1.2. Obrazowanie metaforyczne w kodeksie karnym / 142
  - II.1.3. Obrazowanie metaforyczne w kodeksie spółek handlowych / 187
- II.2. Prawo proceduralne / 208
  - II.2.1. Obrazowanie metaforyczne w kodeksie postępowania cywilnego / 208
  - II.2.2. Obrazowanie metaforyczne w kodeksie postępowania karnego / 234

Rozdział III

Metafora realizowana w polskim języku prawniczym – język orzecznictwa / 278

- III.1. BIAŁE PLASTIKI – wyrok SA we Wrocławiu z dnia 11 lipca 2008 r., II AKa 143/08 / **280**
- III.2. PRZEBIJANIE ZASŁONY KORPORACYJNEJ, OBEJŚCIE PRAWA – wyrok SN z dnia 17 marca 2015 r., I PK 179/14 / **290**
- III.3. ODNOWIENIE, UGODA, PRZEDAWNIE NIE – wyrok SA w Szczecinie z dnia 30 października 2014 r., I ACa 685/14 / **300**
- III.4. OŚMIORNICA – wyrok SA w Łodzi z dnia 30 grudnia 2014 r., I ACa 931/14 / **311**
- III.5. PRZESTĘPSTWO TO POJEMNIK – wyrok SA w Katowicach z dnia 15 stycznia 2009 r., II AKa 321/08 / **322**
- III.6. ROZKŁAD POŻYCIA – wyrok SN z dnia 13 maja 1998 r., III CKN 484/97 / **332**
- III.7. SPROWADZENIE NIEBEZPIECZEŃSTWA – wyrok SA w Katowicach z dnia 30 listopada 2005 r., II AKa 281/05 / **339**
- III.8. WDARCIE SIĘ – wyrok SA w Białymstoku z dnia 17 lipca 2014 r., II AKa 140/14 / **348**
- III.9. HANDEL LUDŹMI – wyrok SA w Poznaniu z dnia 25 lutego 2014 r., II AKa 247/13 / **352**
- III.10. ZATARCIE SKAZANIA, ZBIEG PRZESTĘPSTW, KARA ŁĄCZNA – wyrok SN z dnia 29 sierpnia 2013 r., IV KK 168/13 / **362**
- III.11. PODŻEGANIE – wyrok SN z dnia 5 marca 2008 r., V KK 343/07 / **373**

Rozdział IV

Metafora realizowana w polskim języku prawniczym – język dogmatyk prawniczych, teorii i filozofii prawa / 380

- IV.1. RACJONALNY PRAWODAWCA [P] TO RACJONALNY CZŁOWIEK / **380**
- IV.2. PRAWO [P] TO PRZESZKODA / **400**
- IV.3. PRAWO [P] TO BUDOWLA / **417**
- IV.4. CIĘŻAR DOWODU [P] TO CIĘŻAR FIZYCZNY / **441**

Rozdział V

Wnioski / 469

- V.1. Wnioski z perspektywy językoznawcy / **469**
- V.2. Wnioski z perspektywy tłumacza / **479**
- V.3. Wnioski z perspektywy prawnika / **488**

Bibliografia / **499**

Wykaz orzecznictwa / **509**

Wykaz skrótów

---

1. Akty prawne

- k.c.** ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm.)
- k.k.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1137 z późn. zm.)
- Konstytucja RP** Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- k.p.** ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1666 z późn. zm.)
- k.p.c.** ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1822 z późn. zm.)
- k.p.k.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1749 z późn. zm.)
- k.r.o.** ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2082 z późn. zm.)
- k.s.h.** ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1578 z późn. zm.)

2. Czasopisma i oficjalne publikatory

- Dz. U.** Dziennik Ustaw
- EPS** Europejski Przegląd Sądowy
- KPP** Kwartalnik Prawa Publicznego

OSA	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Woj- skowa
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubez- pieczeń Społecznych i Spraw Publicznych (od 2003)
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
PiP	Państwo i Prawo
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
St. Pr.-Ek.	Studia Prawno-Ekonomiczne

3. Inne

NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SO	Sąd Okręgowy
TK	Trybunał Konstytucyjny
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

Wstęp

Dla lingwistów pomysł, że metafory są wszechobecne w życiu każdego człowieka, najzwyczajszego nawet, a nie jedynie poety czy mówcy-retora, nie jest niczym nowym co najmniej od czasów, kiedy G. Lakoff i M. Johnson opublikowali w 1980 r. książkę pod znanym tytułem *Metaphors We Live By* (w Polsce ukazała się ona w 1988 r. w znakomitym tłumaczeniu T. Krzeszowskiego i pod równie znaczącym tytułem *Metafory w naszym życiu*). Autorzy ci wykazywali – i przekonali do swej tezy wielu – że metafora nie jest tylko narzędziem retorycznym o charakterze czysto językowym, ale że w istocie stanowi uniwersalny, powszechny i nieodrzucający instrument ludzkiego myślenia, „przebijający się” na poziom interpersonalny w formie poszczególnych realizacji swego konkretnego użycia, a przede wszystkim w postaci nieskończonej liczby różnorodnych wyrażań językowych, a nawet samych form gramatycznych. Od tej pory, mimo wielu uwag krytycznych wobec teorii G. Lakoffa i M. Johnsona, a także mnóstwa koncepcji stanowiących co najmniej twórczą kontynuację ich idei, zaczęto zauważać, że nie tylko uprawianie szeroko rozumianej sztuki, ale i myślenie oraz język codziennego życia, a nawet myślenie i aparat pojęciowy innych, bardziej „poważnych” i pozornie wyzutyk z ozdobników czy emocji dziedzin, takich jak nauka i technika, wymagają przyswojenia sobie i nieustannego używania nieskończonej liczby metafor, a także wyrażań językowych będących tych metafor artykulacją (o tej „metaforycznej rewolucji” będzie zresztą mowa szerzej w pierwszym rozdziale tej książki, wyjaśniającym założenia metodologiczne relacjonowanych w niej badań).

Zadziwiające jest, że ta idea, nośna i łatwa do zaprezentowania na wielu przykładach wprost zaczerpniętych z aktualnej rzeczywistości kulturowej, w pewnych środowiskach pozostała niemal niezauważona. Niekiedy zaś odnosi się wrażenie, że została celowo zignorowana, czy – używając określeń

mocniejszych – wręcz zbojkotowana. Nawet bowiem jeżeli niektórzy przedstawiciele takiego środowiska przyznawali istnienie tego aspektu ludzkiego poznania, to reszta, o ile na ten głos w ogóle reagowała, uznawała zjawisko metaforyczności myślenia i mówienia za marginalne, a wiedzę o nim za nieistotną, będącą niepotrzebną komplikacją rzeczy z natury prostych, czy wręcz po prostu szkodliwą. Jak się wydaje, grupą zawodową i środowiskiem intelektualnym, którego ten zarzut dotyczy, w szczególności są prawnicy, a zwłaszcza – co z punktu widzenia autorów tej książki i przedmiotu ich badań jest niezwykle istotne – prawnicy polscy. O prawdziwości tej surowej oceny świadczy nie tylko osobista obserwacja autorów niniejszej pracy, ale także analiza dostępnych publikacji na temat metafory i prawa, których autorami byłiby przedstawiciele nauk prawnych. Jest ich naprawdę stosunkowo niewiele. Zwykle mają postać niedużych, przyczynkarskich niekiedy artykułów. Poważnych zaś monografii, posługujących się w jakimś zakresie kognitywną teorią metafory, czy szerzej lingwistyką kognitywną, jest dosłownie kilka i żadna ze znanych autorom nie dotyczy systemu prawa polskiego. Pośród tych, które są, na uwagę zasługują: *A Clearing in the Forest. Law, Life and Mind* autorstwa S.L. Wintera z 2001 r.¹, *Metaphor and Reason in Judicial Opinions* autorstwa H. Bosmajiana z 1992 r.² oraz S. Larssona *Metaphors and Norms. Understanding copyright law in a digital society* z 2011 r.³

Od razu należy tu jednak dokonać pewnego zastrzeżenia. Oskarżenie prawników, a zwłaszcza polskich prawników, o taki stosunek do zjawiska metafory i teorii metafory mogłoby niektórym wydawać się niesprawiedliwe i dziwne ze względu na głoszoney w naukach prawnych od jakichś 40 lat „zwrot językowy”, wyznaczający jako swój punkt startowy tezy tzw. drugiego Wittgensteina. Przestaniemy się dziwić, jeśli uświadomimy sobie, że teoria metafory konceptualnej zapoczątkowana przez G. Lakoffa i M. Johnsona nie jest tak naprawdę „językowa”, ale „kognitywna”, a kognitywny zwrot w naukach prawnych jeszcze nie nastąpił, choć można zaobserwować pewne jego zwiastuny⁴.

---

¹ S.L. Winter, *A Clearing in the Forest. Law, Life and Mind*, London 2001.

² H. Bosmajian, *Metaphor and Reason in Judicial Opinions*, Carbondale–Edwardsville 1992.

³ S. Larsson, *Metaphors and Norms. Understanding copyright law in a digital society*, Lund 2011.

⁴ Za zwiastuny takie można uznać na pewno prace krakowskiego filozofa prawa B. Brożka. Powstają też doktoraty, organizowane są konferencje zorientowane prawnie i zarazem kognitywistycznie.

Konserwatyzm i niechęć do nowinek nie jest niczym szczególnym w kontekście materii, którą się prawnicy zajmują. Wszak wartością immanentną dla prawa jest jego co najmniej względna stabilność. W ujęciu socjologicznym funkcję prawa stanowi przecież przede wszystkim stabilizacja oczekiwań co do zachowań. Jak pisze J. Habermas:

Pozytywność prawa znaczy przecież, że wraz ze świadomie wyznaczonym zestawem norm powstaje jakiś fragment sztucznie wytworzonej rzeczywistości społecznej, która istnieje (...) do odwołania (...)⁵.

W społeczeństwach zróżnicowanych funkcjonalnie prawo specjalizuje się w tym, by tak uzgadniając generalizować oczekiwania w wymiarze czasowym, społecznym i rzeczowym, żeby w przygodnie występujących przypadkach konfliktowych można było wiążąco rozstrzygać według binarnego kodu zgodności z prawem i niezgodności z prawem⁶.

A skoro samo prawo ma być stabilne i dawać zero-jedynkowe stałe rezultaty, stabilizujące oczekiwania co do zachowań, to uzasadniony jest pogląd, że metody służące jego urzeczywistnianiu w rzeczywistości społecznej, stosowane przez prawników w ramach danej kultury prawnej, również muszą być stabilne. Stąd m.in. tak silne obstawanie przez prawników przy czymś, co nazywają oni autonomią prawa, i stąd, mimo toczącej się od lat 60. XX w. w Polsce dyskusji w tej sprawie, ich ostrożne podejście do tzw. integracji zewnętrznej prawoznawstwa (w tym miejscu warto zauważyć, że polska dyskusja na temat autonomii prawa i integracji zewnętrznej prawoznawstwa jest jakimś wariantem dyskusji na temat możliwości zajmowania zewnętrznego czy wewnętrznego punktu widzenia jako perspektywy w badaniu prawa oraz bardziej ogólnego problemu filozoficznego, jakim jest problem możliwości lub niemożliwości „poznania znikąd”).

Założenie autonomii prawa to – dokonując pewnego uproszczenia – pogląd, że prawo jest jakimś niezależnym i odrębnym bytem, innym niż to co nieprawne lub pozaprawne. Przy czym autonomia prawa ma mieć wymiar zarówno ontologiczny, jak i epistemologiczny, ale także funkcjonalny, aksjologiczny, a na płaszczyźnie praktycznej również metodologiczno-

⁵ J. Habermas, *Faktyczność i obowiązkiwanie. Teoria dyskursu wobec zagadnień prawa i demokratycznego państwa prawnego*, Warszawa 2005, s. 52.

⁶ J. Habermas, *Faktyczność...*, s. 63.

-techniczny. Autonomia samego prawa przekłada się więc na autonomię metod prawniczych oraz autonomię nauk prawnych. W tym kontekście integracja zewnętrzna prawoznawstwa, rozumiana jako strategia włączająca do instrumentarium nauk prawnych tezy, założenia i metody właściwe dla innych nauk, może stanowić rzeczywiście dla tej autonomii swoiste zagrożenie. Doskonałym przykładem takich realnych niebezpieczeństw może być „imperializm” nauk ekonomicznych, który zaowocował powstaniem ruchu Law & Economics. W ramach tego ruchu powstało oczywiście wiele wartościowych koncepcji, ale też wiele idei będących z prawnego punktu widzenia całkowitym nieporozumieniem. Te obce prawu idee są bowiem urzeczywistnieniem założeń aksjologicznych sprzecznych z założeniami prawa jako takiego i promują realizowanie efektywności ekonomicznej kosztem fundamentalnych wartości i zasad prawnych np. sprawiedliwości, słuszności, równości czy bezpieczeństwa prawnego. Tym motywowana jest również obawa, którą niektórzy wyrażają wobec kognitywnej teorii metafory. Obawa ta sprowadza się do twierdzenia, że uznanie wyników kognitywnej teorii metafory na gruncie prawa i nauk prawnych mogłoby zrujnować przyjętą w naszej kulturze prawnej i stosowaną od dziesiątków lat przez praktykę prawniczą koncepcję wykładni i rozumowań prawniczych, co w dalszej kolejności naraziłoby na szwank pewność prawa i sprawiedliwość formalnie pojmowaną (a więc rozumianą jako podobne rozstrzyganie podobnych spraw).

Obok funkcjonalnych przyczyn występujących po stronie samego prawa, a skutkujących konserwatyzmem prawników i ich „zaimpregnowaniem” na niektóre nieprawne koncepcje, m.in. na kognitywną teorię metafory, duże znaczenie mają tu także przyczyny natury społeczno-historycznej.

Po pierwsze, instytucja prawa jest wskutek długotrwałej i szczególnej tradycji silnie zreifikowana. Po drugie, wśród współczesnych prawników, zwłaszcza tych należących do kręgu kultury prawa stanowionego, a na pewno wśród prawników polskich, wiecznie żywy pozostaje paradygmat pozytywistyczny.

Pierwsza przyczyna może być wyjaśniona za pomocą klasycznej już teorii z zakresu socjologii wiedzy autorstwa P.L. Bergera i T. Luckmanna. Teoria ta w stopniu wprost wyjątkowym pasuje do prawa i przedstawicieli sze-

Sylwia Wojtczak – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor w Zakładzie Polityki Prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego; prowadzi interdyscyplinarne badania nad aksjologią prawa, językiem prawnym i prawniczym oraz mechanizmami poznania prawniczego; jest autorką wielu publikacji, w tym monografii *Niewspółmierność wartości i jej konsekwencje dla stosowania prawa* (2010).

Iwona Witczak-Plisiecka – doktor habilitowany nauk humanistycznych, adiunkt w Instytucie Anglistyki Uniwersytetu Łódzkiego; jej zainteresowania naukowe dotyczą językoznawstwa teoretycznego, pogranicza semantyki i pragmatyki językowej, zagadnień związanych z postrzeganiem wypowiedzi językowych w kategoriach intencjonalnego działania oraz związków między językiem i prawem; tłumacz języka angielskiego; autorka wielu publikacji, w tym monografii *From Speech Acts to Speech Actions* (2013).

Rafał Augustyn – doktor nauk humanistycznych, adiunkt i kierownik studiów podyplomowych z zakresu tłumaczeń poświadczonych i specjalistycznych w Zakładzie Lingwistyki Stosowanej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; główny obszar jego zainteresowań naukowych obejmuje semantykę kognitywną oraz problematykę przekładu tekstów specjalistycznych; tłumacz języka angielskiego i niemieckiego.

Książka – jako pierwsza na naszym rynku wydawniczym – prezentuje wyniki interdyscyplinarnych badań przeprowadzonych na polskim języku prawnym i prawniczym z użyciem metodologii kognitywnej teorii metafory konceptualnej. Wykazuje, że na każdym etapie dyskursu prawniczego jego uczestnicy używają w swoim profesjonalnym myśleniu, najczęściej nieświadomie, wielu powszechnych, ale także specyficznie prawnych metafor pojęciowych.

Dzięki licznym przykładom, pochodzącym z różnych obszarów prawa (aktów normatywnych, uzasadnień orzeczeń, piśmiennictwa z zakresu nauk prawnych), teoretyczne dotychczas twierdzenia znalazły swoje bardzo mocne potwierdzenie w praktyce. Dodatkową zaletą opracowania są rysunki obrazujące metafory, ułatwiające zrozumienie przedstawionych tez.

Monografia jest przeznaczona dla prawników praktyków, legislatorów, pracowników naukowych zajmujących się szeroko rozumianą humanistyką – prawników, kognitywistów, lingwistów, filozofów, a także dla tłumaczy tekstów prawnych i prawniczych.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8107-191-8

